

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله ی موج

(مناقصه و ساختن از موج در دیوان صائب تبریزی)

تألیف: سکه فیه بهیلی

انتشارات سکر

سرشناسه	سهیلی ، شکوفه ۱۳۵۴
عنوان قراردادی	دیوان برگزیده. شرح
عنوان و نام پدیدآور	سلسله‌ی موج: (مضامین بر ساخته از موج در دیوان صائب تبریزی) / تالیف شکوفه سهیلی؛ ویراستار علمی ناصر کاظم‌خانلو.
مشخصات نشر	همدان، انتشارات سُکر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۸۸ص
شابک	978-600-7538-34-0
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص ۸۷-۸۸
عنوان دیگر	مضامین بر ساخته از موج در دیوان صائب تبریزی
موضوع	صائب ، محمدعلی ، ۱۰۱۶-۱۰۸۶ ق. دیوان -- نقد و تفسیر
موضوع	شعر فارسی -- قرن ۱۱ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	تشبیه
موضوع	فارسی - بدیع
موضوع	امواج در ادبیات
شناسه افزوده	کاظم‌خانلو، ناصر ، ۱۳۵۸ -، ویراستار
شناسه افزوده	صائب ، محمدعلی ، ۱۰۱۶-۱۰۸۶ ق. دیوان. برگزیده. شرح
رده بندی کنگره	۹۵ / س ۹ / س / PIR ۶۳۷۶
رده بندی دیویی	۱۰۱۶
شماره کتابشناسی ملی	۴۲ / ۹۲۹

سایبان موج

(مضامین بر ساخته از موج در دیوان صائب تبریزی)

مولف: شکوفه سهیلی

ویراستار علمی: دکتر ناصر کاظم‌خانلو

ناشر: انتشارات سُکر

انتشارات سُکر

چاپ و صحافی: سرافراز

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵

شابک: 978-600-7538-34-0

صفحه آرای: لیلا عواطفی اکمل

تیراژ: ۱۰۰۰

بها: ۱۳۵۰۰۰ریال

«تمامی حقوق برای ناشر و مؤلفان محفوظ است»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: صائب و شعر او
۱۱	زندگی نامه صائب
۱۵	اثار و اشعار صائب
۱۵	غزلیات صائب
۱۸	سبک صائب
۱۸	الف) اشاره‌ای به مفهوم سبک
۱۸	ب) ریشه‌ها و شروع سبک هندی
۱۹	ج) سبک هندی یا اصفهانی
۲۱	د) اختصاصات سبک هندی
۲۳	غزل‌های سبک هندی
۲۴	صائب و تک بیت
۲۵	صائب و مصراع برجسته
۲۵	صائب و مضمون آفرینی
۲۶	اسلوب معادله در اشعار صائب
۲۷	تمثیل در اشعار صائب
۲۸	صور خیال بویا در اشعار صائب

۲۸	 غرابت معنا (معنی بیگانه) و اشعار صائب
۲۹	 زاویه دید و آشنایی زدایی در اشعار صائب
۳۰	 تناقض معنایی در اشعار صائب
۳۰	 افق دید صائب

فصل دوم: موج، عنصر مضمون ساز در دیوان صائب

۳۲	 موج
۳۳	 الف) موج شراب
۴۲	 ب) حرکت شراب در جام و توسعاً خود شراب نوشیده از جام
۴۴	 ج) موج خطر
۴۹	 د) موج حادثه
۵۱	 ذ) چهار موجه
۵۲	 ح) همچو موج
۶۷	 خ) موج های متنوع
۸۷	 منابع و مآخذ

مقدمه

مضمون‌آفرینی در ادب پارسی از دیرباز در میان اهل ادب بخصوص شاعران خوش ذوق و باریک‌اندیش رواج داشته است و کمتر شاعری را می‌توان یافت که در آثار خود به مضمون‌آفرینی نپرداخته باشد، هرچند تلاش روزافزون در زمینه مضمون‌یابی و پر و بال دادن بیش از حد به خیال‌آفرین استعارات دور از ذهن، در سبک هندی بیشتر از دیگر سبک‌های ادبی متداول بوده است و شاعر این سبک را، پیچیده و دشواریاب و در برخی از مواقع مبهم ساخته است، اما آنچه که مضامین شعری صائب را به عنوان یکی از بزرگترین شاعران این سبک، از مضامین شعری دوره‌های پیشین متمایز ساخته و او را در ردیف یکی از موشکاف‌ترین و نکته‌سنج‌ترین شاعران به لحاظ مضمون‌سازی در میان شعرای زبان فارسی معروف کرده است و ویژگی خاصی به فضاهای شاعرانه او بخشیده است، از طرفی این که او به کمک ذهن باعث خلق مضامین زیبا در اشعارش، با کمک گرفتن از ادبیات ایران، با شگردهای هنری ایهام و تمثیل و اسلوب معادله و ارسال المثل و تشبیه و ایجاز و به ویژه تناسب خلق کرده است و از طرفی دیگر توجه بیش از اندازه او به عناصر مضمون‌ساز طبیعت و به کارگیری این عناصر در یک بیت و مصراع بر طیفی مناسب از معنی مناسب هم جنس کرده است، سایه همین توجه و ویژگی، افق دید صائب از دامنه تناسب یک بیت و مصرع فراتر رفته و تا دامنه مضامین متغیر پیش می‌برد.

مبنای این تحقیق بررسی فکری صائب در ساخت و گزینش کلمات اشعار خود و ترکیب آنها در یک بیت و مصراع با ژرف‌اندیشی خاص، افق بسیار دور واژگان، به ویژه عناصر متناسب را با مهارت می‌بیند و برمی‌گزیند، مهارت و توجه بیش از اندازه به تناسب و تجانس و ایهام، برقراری روابط بین واژگان ابیات و در نتیجه جمع‌آوری موضوعات و عناصر مضمون‌ساز در گروه‌ها و دسته‌های مفهوم‌ساز یکی از وجه‌های تمایز او با دیگران است.

هر شاعر در افق خاصی از هستی، قادر به کشف و دریافت لحظات و حالات شاعرانه‌ی زندگی است. سبک و شیوه هر شاعری در سرودن شعر نیز، شیوه‌ای منحصر و یگانه است؛ چرا که آفاق درک و دریافت‌های شهودی و کشفی شاعران با یکدیگر متفاوت است. از طرفی به دلیل آن که همواره گروهی از شاعران در یک دوره‌ی معین تاریخی و در یک جامعه زندگی می‌کنند و تحت تأثیر عوامل مشترک همچون روح حاکم بر اندیشه‌های رایج در آن زمان و مسائل اجتماعی و... قرار می‌گیرند، زبان شعر یک دوره، صاحب ویژگی‌ها مولفه‌هایی می‌شود که رمزگشایی و تبیین آنها در فهم افق معنایی شعر شاعر نقشی بسزا دارد. صائب تنها شاعری است که پس از حافظ طریقه‌ای مستقل و ممتاز دارد و به نوعی برای خود صاحب سبک محسوب می‌شود. او نماینده‌ی کامل ویژگی‌های زمان و زبان مردم خویش است. محال است بتوان جای او را در سبک هندی یا اصفهانی (که دویست سال زبان ادبی ایرانی و هند و عثمانی بود و بر ذوق و حال مردم بسیاری از این سرزمین‌ها حکومت می‌کرد) با سبکی دیگر پر کرد. به عبارت دیگر، تمام محسنات سخن شعری چون نظیری، طالب آملی، و کلیم که هر کدام از جهتی مورد توجه‌اند در صائب یک جا وجود دارد. پس می‌توانیم او را فرد اعلای سبک هندی یا اصفهانی و مقتدای شعرای این سبک بدانیم. صائب از شیوه‌ها و شگردهای خاصی برای پرورش مضامین و سرودن شعر بهره برده است. گروهی او را شاعر تمثیل می‌دانند. گروهی دیگر از او به عنوان شاعر مضمون یاب نام می‌برند و گروهی به ضرورت ضرب المثل‌ها در شعر او توجه دارند. از آنجا که صائب یکی از سرآمدان دنیای مضمون‌پردازان است، و کاربرد مضامین جدید در شعر او جایگاهی بس والا دارد. باید گفت یکی از مضامین پرکاربرد شعر او دریا و مظاهر دریا از جمله حباب و... است. بیان این موضوع می‌تواند ما را با مضامین «تین دریا و مظاهر در شعر صائب آشنا کند. مینای کار در این پژوهش و کلیات صائب تبریبری به قلم آقای امیری فیروزکوهی است.

با توجه به بسامد بالای عناصر مضمون ساز به خصوص طبیعت در اشعار صائب شناخت و تبیین و طبقه‌بندی عناصر مضمون ساز بر ضرورت یک الگوی منظم در قالب گروه و دسته‌های متناسب بر پایه تناسب، روابط لفظی و معنایی و سنت‌های ادبی حاکم بر عناصر، اهمیت خاصی در دیوان صائب پیدا می‌کند، چرا که از تحلیل و بررسی مفاهیم شعری صائب بر پایه عناصر سازنده مضمون و روابط مابین آنها بسیار آسان‌تر و در نتیجه درک آن نیز بهتر می‌شود.

صائب تبریزی از شاعران سبک هندی و طرز نو است که در موضوعات مختلف، مضامین گوناگونی، خلق کرده است دریا و مظاهر آن از جمله مفاهیمی هستند که صائب از آنها مضمون‌های نو خلق کرده است، استخراج و تحلیل و تبیین این مضامین می‌تواند بخش زیادی از درون‌مایه‌های شعری و ظرافت‌های فکری او را بر ما روشن سازد.

از آنجا که درک کامل مفهوم مضامین مصراع و بیت صائب، مستلزم شناخت عناصر سازنده و ارتباط معنایی و لفظی کلمات آن است و دامنه و بسامد عناصر مضمون‌ساز در اشعار صائب، بسیار وسیع می‌باشد. پرداختن به شعر صائب و طبقه‌بندی و الگوسازی عناصر مضمون‌ساز اشعار براساس تناسب تعدد و عناصر بسیار ضروری به نظر می‌رسد و تقریباً صائب یک تنه، توانسته تمامی عناصر مضمون‌ساز دیگر شاعران را در اشعار خود یک جا بیاورد علاوه بر اینکه دریچه‌ای بسیار باارزش برای شناخت هر چه بهتر اشعار و افکار او باز می‌کند و تحلیل و بررسی فضاها و تصاویر و تماثیل و طبیعت‌پردازی، اشعار او و راه شناخت عناصر مضمون‌ساز اشعار دیگر شعرا را نیز هموار می‌سازد و از طرف دیگر؛ خلا موجود تحقیقات ارزشمند آنجا شده، در خصوص اشعار و عناصر مضمون‌ساز صائب را با عناصر مضمون‌ساز اشعار دیگر شعرا به آسانی فراهم می‌سازد و راه تحقیقات دیگر در زمینه اندیشه و سبک شعری شعرا، به خصوص صائب را میسر می‌کند.